

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IX (2011)

Jan M. Matecki

„Mieszkają w prawdziwym rajach” (Możliwości badania jakości życia w Krakowie i we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej)

W dawnej Rzeczypospolitej polsko-litewskiej Lwów i Kraków łączyły różne związki, zwłaszcza silne od średniowiecza więzy handlowe. Oba miasta należały do wielkich metropolii Korony. Jednakże ich losy aż do połowy XIX w. układały się odmiennie. Do pierwszej połowy XVII stulecia stołeczny Kraków, pierwsze miasto Rzeczypospolitej, dominował nad Lwowem pod względem politycznym, ale także w rozwoju demograficznym i gospodarczym. Po katastrofalnych zniszczeniach wojennych z połowy XVII w. Kraków już się nie podźwignął gospodarczo, a utracił charakter miasta rezydencjonalnego odgrywał coraz mniejszą rolę w życiu państwa. Lwów zaś zyskiwał na znaczeniu, na co wpływ miało zaangażowanie Rzeczypospolitej w konfliktach wojennych i w odpieraniu zagrożenia od strony południowo-wschodniej.

Po pierwszym rozbiórce Lwów znalazł się w państwie habsburskim, Kraków jeszcze przez blisko ćwierćwiecze pozostał w Rzeczypospolitej. Po jej ostatecznym upadku na kilkanaście lat (1796-1809) oba miasta dostały się pod panowanie Habsburgów, ale wkrótce znowu ich drogi się rozeszły. Dopiero likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej w 1846 r. spowodowała, że ponownie znalazły się w Cesarstwie Austriackim, na terenie tej samej prowincji („kraj koronny”): „Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim”. Odtąd, a zwłaszcza po zmianach ustrojowych państwa w 1867 r. i po nadaniu Galicji autonomii, oba miasta rozwijały się pomyślnie, w podobnych warunkach politycznych, społeczno-gospodarczych i kulturalnych. Według obowiązującego pod koniec XIX w. na terenie monarchii klasyfikacji gmin miejskich, w Galicji tylko Kraków i Lwów zaliczały się do wielkich miast posiadających własne statuty gminne: Kraków od 1866, Lwów od 1870 r.

W tych szczególnych okolicznościach, gdy ucisk narodowy nasilał się w zaborze rosyjskim i w pruskim, swoboda polityczna i kulturalna w Galicji nadawała obu wielkim miastom galicyjskim szczególnego znaczenia w życiu ogólnopolskim. Pozwoliło to historykowi stwierdzić, że Lwów w tym czasie „jest stolicą nie tylko Galicji, ale – pod względem kulturalnym – spełnia także rolę stolicy całej Polski”¹. Kraków zaś – ze względu na to, że był „skarbnicą pamiątek narodowych” oraz siedzibą wielu instytucji kulturalnych i naukowych – uznawano za „duchową stolicę

¹ S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935, s. 56.

Polski”. Postronni obserwatorzy mówili nawet o dwóch stolicach Galicji². Nic też dziwnego, że na terenie samej Galicji oba miasta w pewnym sensie konkurowały z sobą. Ówczesni publicyści pisali z dezaprobatą o antagonizmie między nimi³.

W drugiej połowie XIX w. Lwów był już miastem znacząco od Krakowa większym pod względem liczby mieszkańców⁴ i bardziej nowoczesnym, co zawdzięczał swojemu statusowi stolicy prowincji i siedziby najwyższych władz krajowych: Namiestnictwa, Sejmu Krajowego z Wydziałem Krajowym, Rady Szkolnej Krajowej. Działały tu polskie szkoły wyższe (oprócz uniwersytetu także politechnika, akademia weterynarii oraz akademia rolnicza w podmiejskich Dublanach) a także liczne instytucje kulturalne i gospodarcze, redakcje opiniotwórczych czasopism itd. Kraków później zaczął się przekształcać w miasto nowoczesne i nie był siedzibą władz krajowych⁵. Jednakże od momentu przywrócenia mu samorządu w 1866 r. szybko nadrabiał zaległości w zakresie budownictwa, gospodarki komunalnej, rozwoju demograficznego, a z czasem i przestrzennego. Przede wszystkim stawał się przodującym ośrodkiem życia naukowego (rozkwit Uniwersytetu Jagiellońskiego, założenie Akademii Umiejętności), kulturalnego (Akademia Sztuk Pięknych, rozkwit teatru miejskiego, powołanie Muzeum Narodowego) a także znaczącej działalności politycznej („stańczycy”)⁶.

W tej sytuacji oba „wielkie miasta” galicyjskie, z których zresztą każde nosiło w oficjalnej tytulaturze określenie „stołeczne”, miały ze sobą wiele wspólnego, w pewnym sensie upodobniały się do siebie⁷. Otwarcie w 1861 r. bezpośredniego połączenia kolejowego ułatwiło przemieszczanie się z jednego miasta do drugiego, pogłębiając wielorakie związki między nimi. Oczywiście pozostały przy tym i znaczne różnice⁸.

² Tak na przykład o Galicji, która posiada dwie stolice, pisał w 1897 r. Bolesław Prus (*Kroniki*, T. 15, Warszawa 1965, s. 174).

³ Por. np. cytata z 1877 r., [w:] K. Grodziska, *Miasto jak brylant... Księga cytatów o Lwowie*, Kraków 2007, s. 133.

⁴ Liczba ludności cywilnej Lwowa wynosiła (na koniec roku spisowego) w 1890 r. – 119 352, w 1900 r. – 149 544, w 1910 r. – 195 796, Krakowa zaś: w 1890 r. – 69 130, w 1900 r. – 85 274, w 1910 r. (po przyłączeniu do miasta sąsiednich gmin, jeszcze bez Podgórze i Płaszowa) – 142 518.

⁵ Próby ustanowienia zasady, że co druga sesja Sejmu Krajowego odbywać się będzie w Krakowie, nie powiodły się. Zob. S. Grodziski, *Z dziejów starań o prymat Krakowa w Galicji*, [w:] *Kraków-Małopolska w Europie Środką*, pod red. K. Brońskiego, J. Purchli, J. Szpaka, Kraków 1996, s. 207–211.

⁶ Porównanie rozwoju i znaczenia obu miast w drugiej połowie XIX w.: J.M. Małecki, *Lwów i Kraków – dwie stolice Galicji*. „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, T. 50: 1989 [druk 1990], s. 119–131; J. Purchla, *Kraków i Lwów: zmienność relacji w XIX i XX wieku*, [w:] *Kraków i Lwów w cywilizacji europejskiej*, pod red. J. Purchli, Kraków 2003, s. 81–90.

⁷ Drobnym, ale charakterystycznym przejawem tego podobieństwa jest fakt, że akcję znanej sztuki Gabrieli Zapolskiej *Moralność pani Dulskiej* toczącą się we Lwowie można było, zarówno w nowych inscenizacjach, jak i w filmie, łatwo przenieść do Krakowa: pan Dulski nie chodzi na Wysoki Zamek, lecz na Kopiec Kościuszki, zamiast Zamarstynowa mamy Dębniaki itp.

⁸ W 1867 r. Józef Ignacy Kraszewski pisał: „Jestli co mniej do siebie podobnego nad Lwów i Kraków?”. Zob. K. Grodziska, *Miasto jak brylant...*, s. 121.

Ta bliskość obu „wielkich miast” Galicji nasuwała często pytanie, które z nich jest bardziej atrakcyjne do zamieszkania, w którym żyje się lepiej i przyjemniej. W powszechnym przekonaniu, znajdującym wyraz w wypowiedziach publicystów i pisarzy, na ogół zwyciężał pod tym względem Lwów. Podkreślano najczęściej szczególny urok tego miasta, jego urodę⁹ oraz wesołość¹⁰ i gościnność mieszkańców. Znalazła się nawet taka opinia (z 1911 r.), że lwowianie „mieszkają w prawdziwym raju”¹¹. Równocześnie uznawano Lwów za miasto nowoczesne, które „kipiało życiem” w przeciwieństwie do „cichego i ubożuchnego Krakowa”¹². Tadeusz Boy-Żeleński porównując satyrycznie zasobność trzech stolic (do Lwowa i Krakowa dołączył Warszawę) i zamożność ich mieszkańców pisał w 1907 r.:

W Warszawie zbytek, szampańskie kolacje,
Płyną rubelki – skąd? gdzie? Ani wiesz;
Lwów ma na tydzień jedną defraudację,
Coś więc gotówki liźnie czasem też;
Za to krakowskie mury osławione!
Ilu mieszkańców, tyle w portkach dziur:
U nas się mówi: „Pożycz mi koronę”,
Tak jak gdzie indziej mówi się „Bonjour!”¹³

Interesująca byłaby naukowa weryfikacja tych opinii. W dotychczasowych badaniach porównawczych Lwowa i Krakowa w dobie autonomii galicyjskiej zwracano przede wszystkim uwagę na zagadnienia polityczne¹⁴, gospodarcze, kulturalne. W poznaniu tego, co dziś nazywamy jakością życia w mieście i co jest chętnie podejmowanym przedmiotem badań socjologicznych, zdani jesteśmy na mniej lub bardziej subiektywne opinie zawarte w pamiętnikach, korespondencji czy ówczesnej publicystyce. Czy jest możliwe bardziej obiektywne, oparte na wymiernych wskaźnikach zbadanie tego zagadnienia? Oczywiście stan źródeł nie pozwala na zastosowaniu takich kryteriów określających jakość życia w mieście, jakie stosują badacze zajmujący się współczesnością. Wydaje się jednak, że materiały statystyczne, którymi rozporządzamy (nawet tylko te drukowane) pozwalają na przybliżenie odpowie-

⁹ Wedle opinii Stefana Żeromskiego, wyrażonej w liście do narzeczonej z 1892 r., Lwów „bez żadnego wątpienia ładniejszy jest niż Kraków”. Zob. K. Grodziska, op. cit., s. 141.

¹⁰ Bawiący się Lwów przeciwstawiano cichemu i nudnemu Krakowowi: S. Estreicher, *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu XIX wieku*, [w:] *Kraków w XIX w.*, t. 1, Kraków 1932, s. 17.

¹¹ K. Grodziska, op. cit., s. 155.

¹² Znane porównanie Lwowa i Krakowa dokonane przez Tadeusza Boya-Żeleńskiego w jego felietonie *Prawy brzeg Wisły* (ze zbioru pt. *Znaszli ten kraj?*). T. Boy-Żeleński, *Znaszli ten kraj? (Cyganeria krakowska) oraz inne wspomnienia o Krakowie*, oprac. T. Weiss, Wrocław 1983, s. 3–6.

¹³ T. Żeleński (Boy), *Pieśń o naszych stolicach*, [w:] idem, *Pisma*, Seria 1, t. 1: *Słówka*, Warszawa 1956, s. 243–244.

¹⁴ Oprócz opracowań wymienionych w przyp. 6, por. O. Arkuša, *Polski polityčni sredo-vyščá Lvova ta Krakova na zlámy XIX–XX stolit': sprobá porivnjannja*, [w:] *Lviv: misto, suspil-stvo, kultura*, t. 3, Lviv 1999, s. 362–377.

dzi na pytanie, gdzie żyło się lepiej, innymi słowy: która z dwóch stolic Galicji była bardziej przyjazna dla swych mieszkańców.

Najłatwiej dostępne dane statystyczne dla obu miast, przy tym wiarygodne i prowadzone w sposób względnie ujednolicony, pochodzą z wydawnictw dwóch miejskich biur statystycznych: Lwowa i Krakowa. Wskutek stopniowego doskonalenia pracy obu tych instytucji, najpełniejsze dane odnoszą się do ostatnich lat autonomii galicyjskiej – można przyjąć, że konkretnie do 1910 r., kiedy to przeprowadzono powszechny spis ludności. O ile jednak Miejskie Biuro Statystyczne Lwowa zdołało wydać zeszyt za lata 1910–1911, o tyle w biurze krakowskim już z tym nie zdążono i w ostatnim zeszycie opublikowanym przed wybuchem wojny ukazały się dane za lata 1908–1909, a za 1910 – jedynie „tymczasowe wyniki spisu ludności z 31 grudnia 1910 roku”. Uzupełnienie niektórych tylko informacji statystycznych za rok 1910 znalazło się w *Statystyce miasta Krakowa 1936*¹⁵. Natomiast wydawnictwo lwowskie za lata 1910–1911 nie zawiera wyników spisu powszechnego z 1910 r., a więc precyzyjnych danych dotyczących ludności i mieszkań. W części zastąpić je może wiele cennych danych statystycznych zestawionych w opracowaniu dziejów gospodarczych Lwowa pióra Stanisława Hoszowskiego¹⁶. Przy tym jednak sposób prezentowania niektórych danych szczegółowych ze Lwowa i z Krakowa czyni je trudno porównywalnymi.

Dodatkowa trudność, wymagająca bacznej uwagi, wynika stąd, że właśnie w 1910 r. nastąpiło znaczne rozszerzenie granic administracyjnych Krakowa i dane za ten rok dotyczą bądź to miasta w dawnych granicach („stary Kraków”: dzielnice I–VIII), bądź w nowych („wielki Kraków”: dzielnice I–XX). Z powodu tych zmian granic administracyjnych nie są też w pełni porównywalne pod względem merytorycznym dane dotyczące np. stanu gospodarki komunalnej obu miast, gdyż Kraków w dawnych granicach obejmował obszary w pełni zurbanizowane, w nowych zaś – także te, które miały jeszcze charakter wiejski. We Lwowie zaś już znacznie wcześniej rozszerzono granice administracyjne i jego peryferyjne dzielnice dopiero się urbanizowały.

Mając to wszystko na uwadze, spróbujemy zestawić porównawczo niektóre wymierne dane, mogące świadczyć o jakości życia w obu stołecznych miastach Galicji. Rezygnujemy przy tym z przedstawiania dynamiki zjawisk, ograniczając się do informacji z 1910 lub – gdy ich brak – z 1909 albo nawet 1908 r. Na podstawie dostępnych źródeł, możemy podjąć tę próbę w czterech następujących dziedzinach: warunki zdrowotne, warunki mieszkaniowe, koszty utrzymania, dostępność urządzeń komunalnych.

O poziomie opieki zdrowotnej mogą dać pewne wyobrażenie dane statystyczne odnoszące się do personelu medycznego oraz do działalności ochotniczego pogotowia ratunkowego (tab. 1). Natomiast warunki zdrowotne zobrazuje może lepiej poziom śmiertelności, obniżający się stopniowo. Na 1000 mieszkańców przypadało

¹⁵ W dalszym ciągu tego artykułu opierać się będziemy głównie na wymienionych wydawnictwach, stosując w przypisach podane w nawiasach skróty: *Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie*, t. 13: [1908–1909], Lwów 1911 (Wiad. XIII); *Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie 1910 i 1911*, t. 14, Lwów 1914 (Wiad. XIV); *Statystyka miasta Krakowa*, z. 12, Kraków 1912 (Stat. XII); *Statystyka miasta Krakowa 1936*, Kraków 1998 (Stat. 1936).

¹⁶ S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa...*

zgonów: we Lwowie w 1909 r. 23,7, w 1910 r. 19,9, w Krakowie odpowiednio 26,6 i 23,9¹⁷. O warunkach zdrowotnych świadczyć też mogą rejestrowane przyczyny zgonów (tab. 2).

Tab. 1. Opieka zdrowotna we Lwowie i Krakowie w 1910 r.

Personel medyczny	Lwów	Kraków
Personel medyczny (na 1000 mieszkańców bez wojska)		
lekarze medycyny	1,84	1,78
lekarze dentyści	0,15	0,13
akuszerki	2,30	1,66
personel apteczny	0,48	0,54
Ochotnicze pogotowie ratunkowe		
przypadki udzielenia pomocy na 1000 mieszkańców bez wojska	52,7	41,6

Źródło: Wiad. XIV, s. 80, 84; Stat. 1936, s. 128, 140

Tab. 2. Śmiertelność mieszkańców Lwowa i Krakowa w 1909 r.

Przyczyny zgonów	Lwów	Kraków
na 1000 mieszkańców zmarło	23,7	26,6
zmarło z powodu gruźlicy (na 100 zgonów)	23,1	23,9
zmarło z powodu zapalenia płuc (na 100 zgonów)	12,4	7,7
zmarło z powodu szkarlatyny (na 100 zgonów)	4,9	2,8
zmarło z powodu samobójstwa (na 100 zgonów)	0,9	1,5
śmiertelność niemowląt (na 100 żywo urodzonych)	16,1	13,9

Źródło: Wiad. XIII, s. 23, 25, 32–33, 39; Stat. XII, s. 75, 83, 86–87

Porównanie warunków mieszkaniowych nastęrcza trudności z tego powodu, że materiały, którymi rozporządzamy zarówno dla Krakowa, jak i Lwowa, mówią zaledwie o ogólnej liczbie domów mieszkalnych i mieszkań. Pozwalają więc tylko na obliczenie liczby osób przypadających średnio na jedno mieszkanie, a ta bardzo się różni w starych dzielnicach i na obszarze rozszerzonym o gminy podmiejskie. Z tego powodu podano w tabeli obie wielkości (tab. 3).

Tab. 3. Warunki mieszkaniowe we Lwowie i Krakowie w 1910 r.

Warunki mieszkaniowe	Lwów	stary Kraków (dz. I–VIII)	wielki Kraków (dz. I–XX)
osób przypadających na 1 dom	36,5	41,0	31,6
mieszkań na 1 dom	7,9	8,5	6,6
osób przypadających na 1 mieszkanie	4,6	4,8	4,8

Uwaga: Za podstawę obliczeń dla Krakowa przyjęto liczbę osób zajmujących mieszkania, tzn. z wyłączeniem mieszkających w klasztorach, hotelach itp. (134 941 dla „wielkiego Krakowa” i szacunkowo 95 tys. dla „starego Krakowa”)

Źródło: S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój...*, s. 63, 68; Stat. XII, s. 5, 7, 24–25

¹⁷ Wiad. XIII, s. 25, Wiad. XIV, s. 26.

Przy ocenie jakości życia, ważną rzeczą jest oszacowanie kosztów utrzymania. Do ich zbadania można się przybliżyć przez zestawienie cen artykułów pierwszej potrzeby a także średnich zarobków w różnych grupach zawodowych. Pierwsze jest możliwe dzięki opracowanym przed laty monografiom cen we Lwowie i w Krakowie. Trudne byłoby jednak zestawienie na podstawie tych materiałów należytego „koszyka” artykułów żywnościowych, pozwalającego ocenić obiektywnie koszty utrzymania. Zdać się zatem musimy na przedstawienie cen dość dowolnie dobranych towarów (tab. 4). Jeśli zaś chodzi o płace, to rozporządzamy porównywalnymi informacjami tylko odnośnie do niektórych urzędników i funkcjonariuszy miejskich (tab. 5). Podane we wspomnianych monografiach cen płace (wysokość dniówki) robotników budowlanych i niektórych innych są niestety trudne do porównania z powodu odmiennego wyodrębniania kategorii pracowników we Lwowie i w Krakowie.

Tab. 4. Ceny rynkowe niektórych artykułów pierwszej potrzeby we Lwowie i w Krakowie w 1910 r. (średnie roczne w koronach austr.)

Artykuły pierwszej potrzeby		Lwów	Kraków
chleb pszenny	1 kg	0,33	0,40
chleb żytni	1 kg	0,31	0,34
mięso wołowe lepsze	1 kg	1,44	1,45
mięso wieprzowe	1 kg	1,85	1,88
mięso cielęce	1 kg	1,61	1,78
masło kuchenne/deserowe	1 kg	2,32/2,83	2,67
jaja	60 szt.	4,11	4,04
ziemniaki	100 kg	4,01	4,63
siano	1 cetnar	6,50	7,52
słoma	1 cetnar	4,76	5,52
drewno opałowe twarde	1 m ³	8,60	13,00
drewno opałowe miękkie	1 m ³	7,47	11,75
węgiel	100 kg	3,50	1,82

Źródło: Wiad. XIV, s. 134–135; S. Hoszowski, *Ceny we Lwowie w latach 1701–1914*, Lwów 1934, passim; M. Górkiewicz, *Ceny w Krakowie w latach 1796–1914*, Poznań 1950, passim

Tab. 5. Płace roczne niektórych urzędników i funkcjonariuszy miejskich we Lwowie i Krakowie w 1910 r. (w koronach austr.)

Urzędnicy i funkcjonariusze miejscy	Lwów	Kraków
prezydent miasta	22 000	18 000
wiceprezydent	12 000	8000
radca	6088	4800 (6888)
sekretarz	4704	3600 (5808)
kasjer	5104	3600 (5804)
woźny	1424	800 (1186)

Uwaga: W nawiasie podano płacę zasadniczą razem z dodatkami

Źródło: S. Hoszowski, *Ceny...*, s. 149, 152, 155; M. Górkiewicz, op. cit., s. 234

Warunki życia miejskiego zależały w dużej mierze od stanu urzędzeń komunalnych. W okresie, którym się zajmujemy, gdy wielkie miasta galicyjskie szybko się unowocześniały, rozwój urzędzeń komunalnych stanowił przedmiot zabiegów władz gminnych i następował mniej więcej w tym samym czasie we Lwowie i w Krakowie. Niemal równocześnie uruchomiono gazownie i rozpoczęto oświetlanie ulic gazem (we Lwowie w 1858, a w Krakowie w 1857 r.), a także (w 1901 r.) zakończono budowę wodociągu. Elektrownię miejską otwarto we Lwowie w 1900, w Krakowie dopiero w 1905 r., a tramwaj elektryczny zaczął jeździć we Lwowie w 1894, w Krakowie w 1901 r. Znacznie wcześniej w Krakowie (w 1878 r.) niż we Lwowie (1901 r.) zbudowano rzeźnię miejską. Pogotowie ratunkowe zaczęło działać w Krakowie w 1891 r., a we Lwowie w 1893 r.¹⁸

Odnosnie do gospodarki komunalnej możemy podać niektóre dane dotyczące stanu kanalizacji, zaopatrzenia mieszkańców w gaz i energię elektryczną oraz linii tramwajowych i połączeń telefonicznych (tab. 6). Trudno jest natomiast w sposób porównawczy przedstawić zaopatrzenie w wodę pochodzącą z wodociągów miejskich Lwowa i Krakowa (w 1910 r.: 5 763 733 m³ we Lwowie, 2 789 594 m³ w Krakowie¹⁹). Sieć wodociągowa nie pokrywała się bowiem z powierzchnią miast w granicach administracyjnych i dlatego nie miałyby uzasadnienia ustalanie poziomu konsumpcji wody na podstawie liczby mieszkańców.

Tab. 6. Urządzenia komunalne we Lwowie i Krakowie w 1909–1910 r.

Urządzenia komunalne	Lwów	Kraków	Źródło
kanalizacja w 1910 r. długość kanałów w km długość kanałów w km na 1000 mieszk.	81,84 0,40	89,18 0,59	Wiad. XIV, s. 8; Stat. 1936, s. 148
gazownia w 1909 r. konsumpcja gazu w m ³ na 1 mieszk.	30,92	61,11	Wiad. XIII, s. 177; Stat. XII, s. 256
elektrownia w 1909 r. konsumpcja prądu elektr. w kW na 1 mieszk.	27,52	19,78	Wiad. XIV, s. 222; Stat. XII, s. 258
tramwaj elektryczny w 1909 r. przejazdów rocznie na 1 mieszk.	105,6	64,5	Wiad. XIII, s. 170; Stat. XII, s. 277
telefon w 1909 r. rozmów miejscowych rocznie na 1 mieszk.	15,1	11,5	Wiad. XIII, s. 85; Stat. XII, s. 270

Uwaga: W przeliczeniach dla Krakowa przyjęto liczbę ludności cywilnej, a tylko przy kanalizacji – liczbę ludności z wojskiem

Z przytoczonych danych statystycznych zdaje się wynikać – czego się zresztą można było spodziewać – że pod względem jakości życia stołeczny Lwów stał wyżej niż Kraków, jakkolwiek różnice między obu miastami nie były uderzające. Dane te jednak są zbyt fragmentaryczne, by można było na ich podstawie dojść do takiej konkluzji. Bo też celem tych rozważań nie było wyciąganie konkretnych wniosków, lecz tylko wskazanie możliwości badawczych. Rzetelne opracowanie interesującego,

¹⁸ S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój...*, s. 101–104; J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Dzieje Krakowa*, t. 3: *Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1979, s. 349–355; J. Wiczkowski, *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście*, Lwów 1907, s. 333.

¹⁹ Wiad. XIV, s. 230; R. Wierzbicki, *Wodociągi Krakowa do roku 1939*, Kraków 1999, s. 129.

jak mi się wydaje, zagadnienia jakości życia w dwu stolicach Galicji wymagać będzie przede wszystkim wzbogacenia materiałów porównawczych, co może nastąpić dzięki poszerzeniu podstawy źródłowej o inne jeszcze wydawnictwa statystyczne, o szczegółowe monografie, a także przez uwzględnienie źródeł archiwalnych. Po drugie, należałoby zestawiać dane w dłuższych odcinkach czasowych, co dałoby możliwość wyeliminowania przypadkowości oraz ukazanie dynamiki. W ogóle zaś konieczne byłoby wypracowanie metody badawczej pozwalającej na należyte wykorzystanie danych nie zawsze w pełni porównywalnych, pochodzących niekiedy z różnych lat, do tego dotyczących miast rozwijających się w podobnych, ale pod wieloma względami odmiennych warunkach. Chodzi tu na przykład (o czym wspomniano wyżej) o porównywalność obszarów w różnym stopniu zurbanizowanych. Może udałoby się także uzyskać wymierne informacje dotyczące innych jeszcze dziedzin świadczących o jakości życia w miastach, na przykład dostępu do oświaty, do kultury, zwłaszcza kultury masowej itp. Sądzę, że jest to wdzięczne pole do badań dla historyka.

“They live in a real paradise”

(The possibilities of researching the quality of life in Krakow and Lviv during the Galician Autonomy)

Abstract

After the political changes that took place in 1867 in Austria-Hungary, the administrative capital city of the province called Galicia and Lodomeria was Lviv, and the second big city – sometimes called the second capital – was Krakow. The latter had fewer citizens but was considered the centre of the Polish culture (the main residence of the oldest university and the academy of learning, the former capital of the country that accumulated the treasures of the national relics). Publicists, on the other hand, emphasized the superiority of Lviv with respect to its modern character as well as the prosperity and activity of its citizens. Is it possible to use the statistical data available to verify the higher standard of life in Lviv that is observed by the contemporary people?

On the basis of the data available we may attempt such verification in the following four fields: health conditions, housing conditions, maintenance costs and the availability of municipal installations. The tabulated data may suggest that Lviv did overshadow Krakow with respect to the quality of life yet the differences between the two cities were not striking. The data is too fragmentary to serve as the basis for a convincing defence of this thesis. The attempt made in the article, however, points to the research possibilities. It also should encourage historians to further investigate the issue.